

De Toorts

Camouflage

IVN Zuid-Kennemerland

Nummer 115
Februari 2022

OVER DE TOORTS EN IVN ZUID-KENNEMERLAND

De Toorts is het blad van IVN Zuid-Kennemerland. Leden en donateurs ontvangen drie keer per jaar De Toorts. Leden ontvangen daarnaast het kwartaalblad 'Mens en Natuur' van IVN Nederland.

IVN, Instituut voor Natuureducatie en Duurzaamheid, is een vereniging van vrijwilligers die wil bijdragen aan een duurzame samenleving door mensen te betrekken bij natuur, milieu en landschap. Zo'n 20.000 ervaren vrijwilligers zetten zich actief in met educatie en voorlichtingsactiviteiten. Verspreid over Nederland heeft het IVN ruim 170 afdelingen.

Lid of donateur

IVN-leden zijn per definitie actief binnen de afdeling. Zij hoeven geen natuurgids te zijn, er zijn voldoende andere activiteiten waarbij mensen nodig zijn.

Mensen die het werk van het IVN een warm hart toedragen maar niet actief willen zijn, kunnen de afdeling financieel steunen. Er kunnen niet genoeg donateurs zijn! Mede door hun steun kunnen wij een groot publiek betrekken bij onze gratis educatieve activiteiten. De jaarbijdrage is voor leden minimaal €24 en voor donateurs minimaal €15.

Bestuur

Wim Swinkels (voorzitter): ivnzk.bestuur@gmail.com / 06.52788835
Petra Bürmann (secretaris): ivnzk.secretariaat@gmail.com
Peter Blondel (penningmeester, ledenadministratie):
ivnzk.penningmeester@gmail.com
Martin Ettema (algemeen bestuurslid)

Bank: NL89TRIO 0198308728 (Triodos bank) t.n.v. IVN Zuid-Kennemerland te Haarlem

Werkgroepen

Amfibieën, Vissen en Reptielen John de Jonge, Ellie Wormgoor, amfibieenvelsen@gmail.com
Cursussen Arend Reinink, areinink1@gmail.com
Duurzame Leefomgeving en wijkvergroening Wim Swinkels (waarnemend), ivnzk.duurzaam@gmail.com
Excursies (op aanvraag) Harry Lips (waarnemend), ivnzk.excursies@gmail.com
Excursieplanner Gerard van Dijk, ivnzk.excursieplanning@gmail.com
Haarlemmermeer Anneke Wegman, ivnhaarlemmermeer@gmail.com
Kinderen Hans Smits, 023.5848789, ivnzk.kinderen@gmail.com
Ledenadministratie ivnzk leden@gmail.com
Mediacontacten Ronald Cassee, ivnzk.publiciteit@gmail.com
Natuurinformatiecentrum Schalkwijk Therese van Groeningen, 023.5450082, theresevangroeningen@planet.nl
Natuurkoffer Ans Boogers, ivnzk.natuurkoffer@gmail.com
Natuurwerkgroep Marc van Schie, 023.5351239, marcmargriet@hetnet.nl
Tekenen in de natuur Jan Saveur, jansaveur@gmail.com
De Toorts Femke van den Berg, ivnzk.toorts@gmail.com
De Toortsdistributie Hennie Terpstra, 06.41388789, terpstra.hennie@gmail.com
Verreijkers voor excursies Ok Overbeek, 06.31305324
Webbeheer Jan-Willem Doornenbal, Ok Overbeek, ivnzk.webbeheer@gmail.com

www.ivn.nl/zuidkennemerland

In dit nummer

Van de redactie	3
De Baan wandeling	3
Van het bestuur	4
Kennemer Vogeldag	4
Straatje om met Marisca	5
Hondsdrif	6
Je ziet ze niet maar ze bijten wel	7
Onzichtbaar in de duinen	8
Verstoppen in de tuin	9
(On)windbare vlinders	10
Roofvogels	11
Groenendaal	12
Wetenswaardigheden	13
Onzichtbare zeedieren	14
Uitgelicht: Groen om te doen	15
Puzzel 115	15

Colofon

De Toorts nummer 115, februari 2022, thema 'Camouflage'.

Gastbijdragen van: Berna van Baarsen, Eric van Bakel, Ans Boogers, Romke van Dieren, Gerard van Dijk, Marisca van der Eem, Hans Moolenaar, Erna Schreuder, Gerard Scholten, Wim Swinkels, Hans Smits en Anneke Wegman.

Redactie: Femke van den Berg, Jany van Dijk, Loes van der Heijden en Margo Slot. De redactie heeft het recht om bijdragen te redigeren of te weigeren.

De Toorts

Camouflage

Foto cover: Verscholen buizerd. Piet Pree

Druk: Editoo Arnhem (editoo.nl); op papier 'Helo', met FSC-keurmerk. De volgende Toorts met thema 'Warm en koud' verschijnt in juni 2022.

Kopij graag uiterlijk 15 april digitaal aanleveren via ivnzk.toorts@gmail.com

VAN DE REDACTIE

Na een periode van donkerte en feestdagen lengen de dagen en kijken we uit naar de lente. Als redactie hebben we weer hard gewerkt om deze Toorts in elkaar te zetten. Dat kunnen we natuurlijk niet zonder de inzet van de schrijvers en fotografen die bereid zijn een artikel te schrijven en foto's in te sturen. Daarvoor nogmaals hartelijk dank!

Het is een gevarieerde editie geworden met verschillende invalshoeken over camouflage. Onze vaste columnist Marisca van der Eem mijmert over het ontstaan van kleuren bij vogels. Hans Moolenaar vertelt over genezen krachten van hondsdrif. Jany heeft een wandeling gemaakt met Romke van Dieren die veel over teken weet te vertellen. Ook is Jany op pad geweest met boswachter Gerard Scholten in de duinen. Anneke Wegman neemt ons mee op tuinsafari. Een artikel over vlinders is door Femke geschreven. Eric van Bakel belicht roofvogels op een bevroren manier. Over zijn geliefde Groenendaalse Bos heeft Hans Smits een mooi artikel geschreven. En Erna Schreuder laat de variatie van zeeleven zien.

Het thema voor het juni-nummer van De Toorts is 'Warm en koud'. Een onderwerp waar je vele kanten mee op kunt. Mocht je een leuk idee hebben voor een artikel of bijpassende foto's, laat het ons weten via De Toorts mail. Ideeën en suggesties zijn altijd welkom!

*Namens de redactie,
Femke van den Berg*

ALV 22 maart 2022

Op 22 maart 2022 zal de Algemene Ledenvergadering van IVN Zuid-Kennemerland plaatsvinden. Op dit moment is nog niet duidelijk of het mogelijk is een fysieke bijeenkomst te houden. Hierover zal te zijner tijd worden bericht.

Noteer deze datum alvast in de agenda.

Voor meer informatie:
voorzitter Wim Swinkels
ivnzk.bestuur@gmail.com

BAANWANDELING

Vorig jaar mei heb ik op verzoek van De Baan als IVN-gids een wandeling verzorgd. De Baan is een stichting die vrijetijdsbesteding, sport en vakanties voor mensen met een verstandelijke beperking organiseert. Zo is er ook een wandelclub: De Baanwandeling, voor mensen vanaf zestien jaar die goed ter been zijn en zelfstandig kunnen lopen. Een keer per maand, op zondag, wordt 1,5 uur gewandeld door de stad Haarlem, het bos of de duinen.

We hebben in kleine groepjes gelopen. Via de wijk Bosch en Vaart en het Oranjeplein met de mooie bloeiende sierkersen zijn we naar de Heemtuin bij de Manege de Zonneruiters gelopen. De deelnemers genoten er stilletjes of benoemden de naambordjes bij de planten. Via Eindhovenout zijn we overgestoken naar de Grote Hout waar de blauwe wilde hyacint en de daslook volop in bloei stond.

De informatiezuil werd bekeken met foto's over een gekapte oude eikenboom die 260 jaar oud is geworden. Daarna gingen we op zoek naar een oude tonderzwam op een beuk.

De wijngaardslak liet zich ook nog even zien. De deelnemers kregen uitleg hoe deze slakken hier zijn terechtgekomen. Bij de muziekkoepeel in de Kleine Hout was de afsluiting onder het genot van een lekker glaasje vlierbloesemlimonade.

Als herinnering kregen de deelnemers een ansichtkaart van het IVN mee. Ik vond het een genoegen om met de deelnemers van de Baanwandeling op pad te gaan. Het is voor herhaling vatbaar.

Tekst: Ans Boogers

VERSTERKING GEVRAAGD

Ons team bestaat momenteel uit vier redactieleden. We kunnen wel wat extra handjes gebruiken. Denk hierbij aan interviews afnemen, artikelen schrijven en/of artikelen redigeren. Heb je affiniteit met taal en wil je drie keer per jaar meewerken aan De Toorts? Meld je aan bij de redactie: ivnzk.toorts@gmail.com

Egels in een te vroege lente

sneeuwklompjes maken ons wakker
een nieuwsgierige geur drijft
binnen, tintelt onze neus

wij gaan ons te buiten
aan wit, proeven kou
rillen en trillen

vervuld van verbazing
komen wij terug
in ons winterhol

het is nog te vroeg
te vroeg in het jaar

Marisca van der Eem

Voorjaar in aantocht. Foto: Femke van den Berg

VAN HET BESTUUR

Camouflage, het onderwerp van deze Toorts, is een verschijnsel waar je als natuurgids een haat-liefde verhouding mee hebt. De interessante planten en dieren zijn daardoor moeilijker te vinden, maar deelnemers aan een wandeling of activiteit zijn vaak het meest enthousiast als ze hebben geleerd om iets te zien waar zij normaal aan voorbij zouden lopen.

Bij het verschijnen van deze Toorts, is het donkerste deel van de winter en hopelijk ook van de pandemie achter de rug en worden de dagen al weer langer. We hebben de winter gebruikt voor het werken aan plannen en initiatieven om ook het komende jaar mensen meer te betrekken bij flora, fauna en landschap. We zullen daarbij kunnen bouwen op de waardering voor het groen om ons heen, van stoepplantje tot duinvallei. Die waardering is duidelijk gegroeid in de twee ongewone jaren die achter ons liggen, waarin veel mensen meer en bewuster de natuur hebben beleefd.

Landelijk heeft het IVN niet stil gezeten en materiaal beschikbaar gesteld dat de moeite waard is om eens naar te kijken, bijvoorbeeld op de e-learning modules van de IVN-academie, te vinden op: www.ivn.nl/natuuracademie

Hopelijk kunnen we dat de komende maanden aanvullen met excursies, wandelingen en andere activiteiten waarbij je al het moois direct kunt laten zien, ruiken, horen, voelen en proeven.

*Namens het bestuur,
Wim Swinkels*

KENNEMER VOGELDAG 100%kluut 24 april 2022

Samen met de Vogelwerkgroep Zuid-Kennemerland, Vereniging Behoud de Hekslootpolder en Landje van Gruijters hopen we na twee jaar afwezigheid op 24 april wederom een Kennemer Vogeldag te organiseren.

Je wordt ontvangen bij het Fort Benoorden Spaarndam dat onderdeel uitmaakt van de Stelling van Amsterdam en op de Werelderfgoedlijst staat van de UNESCO. Een uitgesproken gelegenheid om dit fort, normaal voor publiek gesloten, in oorspronkelijke staat van binnen te bekijken. Hier kun je onder andere luisteren naar vogelgeluiden, er zijn rondleidingen en er is een vogel-tentoonstelling.

Neem je verrekijker mee! Foto: Margo Oosterveen

Voor jong en oud zijn er buitenactiviteiten, zoals vogelringen en het uitpluizen van uilenballen. Er is een tovenaars die spannende vogelverhalen vertelt. Bij het 'Big Sit' vogelobservatiepunt staan gidsen met telescopen om met jou steltlopers, bijvoorbeeld de kluut, en andere watervogels te ontdekken en verrassend dichterbij te halen. Ga op (fiets)excursie en maak zo kennis met verschillende vogelbiotopen. Het dichtbij gelegen Landje van Gruijters en Munitiebos (normaal niet toegankelijk) vormen samen een uniek vogelparadijs met een afwisselend water-, bos- en cultuurlandschap. Gebiedjes die redelijk dicht bij elkaar staan en toch elk een eigen karakter hebben.

Verscholen in het gras. Foto: Marry van der Geest

Toegang en deelname aan alle activiteiten is gratis. Koffie staat klaar. Bij het fort is geen parkeergelegenheid dus kom met de fiets. Meer informatie over tijden en reserveringen is te verkrijgen via Berna van Baarsen (bernavanbaarsen@gmail.com, 06-24624622), via Johan Stuart (j.stuart@planet.nl, 06-53129644) of kijk op www.100procentkluut.nl

Tekst: Gerard van Dijk en Berna van Baarsen

Terwijl ik buiten een straatje om loop denk ik na over het thema 'camouflage'. Ik speur om me heen maar kan niets zinnigs bedenken. Tot ik wat wilde eenden zie. Het vrouwtje heeft camouflagekleuren zodat ze niet opvalt als ze op haar nest zit te broeden. Haar man gebruikt zijn fel gekleurde kop juist als aantrekker.

Verschillend in kleur.

Wanneer en hoe zijn die verschillen ontstaan? Ik denk in het vogelparadijs. In den beginne hadden alle vogels een bruinachtige tint, zoals de mussen nog steeds hebben. Maar sommige vogels begonnen dat saai te vinden en wilden eigenlijk wel wat opvallen voor het andere geslacht.

Opvallende rode broek.

Grondkleuren.

Zo wilde de grote bonte specht wel een soort rode broek waardoor een vrouwtje hem sneller zag. Maar dat vrouwtje wilde dat ook wel. Om zich nog wat meer te manifesteren wilde mannetje grote bonte specht ook een rode kop. Dat ging het vrouwtje te ver. Zij hield het bij de rode broek. Zij broedde toch in een hol en dan gaf het niet als haar rode broek aandacht trok.

Zoals in elk paradijs leeft ieder in vrede met elkaar totdat er langzaam iets verandert. Zo ook in het vogelparadijs. Eerst aten alle vogels vegetarisch. Na een lange tijd kregen enkele vogels daar genoeg van en keken met een schuin oog naar hun burens. Zo'n malse kwartel, die zag er toch wel smakelijk uit. Toen vogels andere vogels gingen opeten, maakten sommige vogels zich toch wel zorgen om hun opvallende uiterlijk.

De mussen besloten hun grondkleur aan te houden. De mannetjes wilden toch niet helemaal hetzelfde als de vrouwtjes zijn, dus tooiden sommigen zich met een zwarte stropdas.

De wilde eend dacht dat hij wel aan zijn belagers kon ontkomen en behield zijn felle kleuren. Zijn vrouw dacht daar anders over en zei: "Als ik zo op het nest ga zitten zien ze mij van bovenaf en ben ik nergens meer veilig met broeden. Ik wil schutkleuren."

Man merel wilde opeens ook niet meer bruin zijn en ruilde zijn veren in voor zwarte. Andere vrouwtjes die er wat saai uitzagen namen de kans waar om gelijk te worden aan hun man zoals de fuutvrouw. Ik kan mezelf wel verdedigen, ik heb geen camouflagekleuren nodig, zei ze. En zo bepaalde elke vogelsoort zijn eigen kleur.

De kwetsbare of wat verlegen vogels kozen ervoor niet op te vallen, zoals mevrouw pauw. Haar man daarentegen haalde alles uit de kast om maar op te vallen.

Maar het allerfraaist maakte de gekroonde harlekijneend zich. Camouflage? Niet voor hem.

Tekst en foto's: Marisca van der Eem

de gekroonde harlekijneend

*door een lange glijpauze in de lucht
wordt de isabelkleurige vleugelspiegel zichtbaar
boven de okere oksels met afhangende veren*

*ijsblauwe voeten worden naar voren geduwd
de landing ingezet en hoog op het water liggend
toont mijn eend zijn pracht*

*de gekuifde kop met waaievormige
bakkebaarden gloeit smaragdgroen op
bij ieder kirrend 'kriet kriet'*

*dan is de show voorbij en voor hij
onder water duikt toont hij als groet
zijn vosrode handpennen*

HONSDRAF

Als orchideeën liefhebber word ik verdrietig van de Nederlandse naam voor de *Anacamptis pyramidalis*, welke namelijk hondskruid is. De naam pyramide orchis doet toch meer recht aan deze prachtige orchidee. Minderwaardig, bastaard, veel voorkomend en niet eet- of toepasbaar, is volgens de Dikke van Dale de betekenis van het voorvoegsel *hond-*. Planten, zoals hondсроos en hondsviooltje, krijgen door het voorvoegsel *hond-*, bedoeld of onbedoeld, een negatieve gevoelswaarde mee.

De naam hondskruid wordt in de volksmond ook gebruikt voor hondsdraf (*Glechoma hederacea*), wat heel verwarrend is. Hier is hond echter een verbastering van het Middelnederlandse gundreba wat zoiets betekent als over de grond (gund) kruipend (reba). En dat doet het! Onopvallend kruipen en sluipen de stengeltjes met ronde blaadjes in het voorjaar langs en onder mos en dood blad om pas bij het opbloeien van de paarse bloemen in april te zeggen: "Hier zijn wij!". En dan is er plots overal hondsdraf als aankondiger van de lente.

In de apotheek van vroeger stond op de medicinale pot, ofwel fistelpot: *Herba Hederae terrestris*. Dit is de oude Latijnse naam voor hondsdraf van voor Linnaeus.

Oude apothekerspot. Bron: Adobe Stock

Hondsdraf is volgens Brunfels, Duits theoloog en botanicus, genezend bij open benen en pussende wonden. De rol van hondsdraf in de (volks)geneeskunde beperkt zich echter niet tot open benen en etterende wonden. Al zou ik als oud-verpleegkundige hier sappig over kunnen uitwiden.

In Limburg zeggen ze Krutje doer den toen en de Friezen hebben het over Knikelbleden bij hondsdraf. De naam zere ogenbloem is nog steeds in gebruik in West Friesland en slaat dan op het gebruik tegen "lopende" ogen. Dit alles verwijst naar de geneeskrachtige werking van deze plant.

Prachtige orchidee. Foto: Hans Moolenaar

In delen van Drenthe zeggen ze Oelkenblatties of Uulkenblatties. Dan denk je al gauw aan een verbastering van *ulcus* dat zweer betekent. Dit is echter onjuist. Oelken zijn aardgeesten die de mensen goed gezind waren. In deze heidense tijd had men het hondsdraf daarom graag in huis. In het voorjaar werd het samen met andere kruiden, waaronder daslook, in een soep verwerkt om opgehoopte stoffen uit te drijven.

Borstthee was een aftreksel van het blad van hondsdraf en werd aanbevolen tegen hoest en andere verstoringen van de luchtwegen, zoals taai slijm.

Waar hondsdraf al niet toe kan dienen maakt een passage uit een boek van Dodonaeus (1517 - 1585), Belgische

arts en plantkundige, duidelijk: "t Water of wijn daer onderhave in ghesoden is, gheneest alle gebreken des monds en van de schamelycke vrouwelycke leden, oock de schorfftheydt ende wijdigheyds des huyts". En maar hopen dat de arts bij het toedienen elke keer een ander kwastje gebruikte!

Toen Petrus (die van de sleutels) kiespijn had, gaf Jezus hem drie blaadjes van hondsdraf om over de zere molaren te strijken. Já, als een plant dan zó bekend is ontkom je er niet aan dat het een plaatsje krijgt bij de christelijke legenden. Hopelijk heeft hondsdraf Petrus goed geholpen.

Tekst: Hans Moolenaar
Bron: *Planten en hun naam Botanisch lexicon voor de Lage Landen H. Klein 1970 Meulenhoff Nederland bv, Amsterdam*

Paarse bloemetjes van hondsdraf. Foto: Anneke Wegman

JE ZIET ZE NIET MAAR ZE BIJTEN WEL

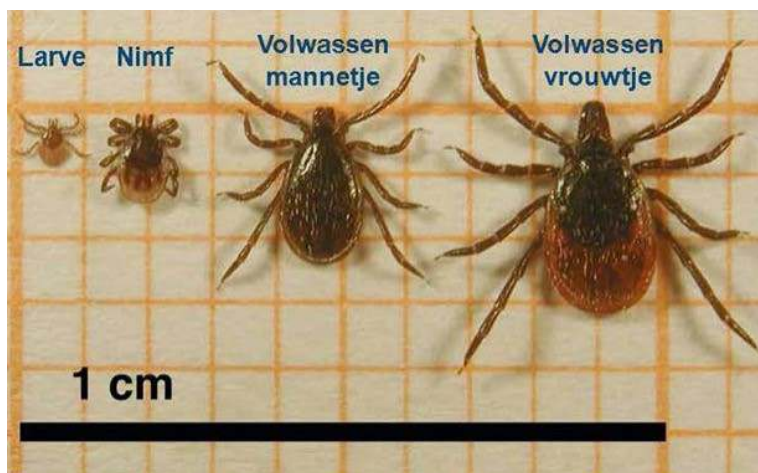
Teken zijn heel klein en je kunt ze bijna niet vinden. Je merkt pas dat ze er zijn, als er zich een heeft vastgebeten in je huid of als je een rode ring op de huid ziet. Maar wat weten we eigenlijk over teken? Romke van Dieren, vrijwilliger bij de Stichting Tekenbeetziekten, wil er tijdens zijn dagelijkse wandeling in Duin en Kruidberg graag over vertellen.

Sleepdoek

Teken verbergen zich tussen gras-sprieten, in dik bladerdek of tussen struikgewas waar het schaduwrijk en vochtig is. Ook als je op je knieën gaat zoeken, vind je ze niet. Maar Romke heeft een trucje: ga in het voorjaar met een sleepdoek (grote molton lap op een plank gespijkerd) een paar keer over een bladerdek. Je vindt soms zomaar zestig teken, vastgehaakt op het doek. Romke doet gevangen teken in een potje om ze onder een vergrootglas goed te kunnen bekijken.

Ontwikkelstadia

De teek maakt drie ontwikkelstadia door. Als larve, net uit het eitje, zuigt hij het liefst bloed van muizen. Als er veel vossen in de omgeving leven, komen er minder muizen voor en dus

Stadia ontwikkeling teek. Bron: Stichting Tekenbeetziekten

ook minder teken. In het tweede stadium, na vervellen, leeft de teek van het bloed van vogels. In het derde stadium is de teek volwassen en zet zich vast op herten. Als het tekenvrouwtje is volgezoogen, laat ze los en legt haar klompje eitjes. Daarna gaat ze dood.

Afname verspreiding

Er is een toename van tekenbeten, zowel op mensen als op dieren. Maar het aantal besmettingen met de ziekte van Lyme neemt juist af. De Nederlandse ecooloog Tim Hofmeester ontdekte dat in de Amsterdamse Water-

leiding Duinen waar veel damherten lopen, maar anderhalf procent van de teken besmet is. Dat komt doordat herten zelf niet ontvankelijk voor lymebacteriën zijn en ze dus ook niet overdragen. Hierdoor wordt deze ziekte steeds minder verspreid.

(Bron: www.tekenbeetziekten.nl)

Kinderen

Romke is zelf nog nooit besmet geraakt, vertelt hij. Hij is voor de Stichting Tekenbeetziekten momenteel bezig met het ontwikkelen van leskisten voor de basisschool. De stichting richt zich met haar educatie op kinderen, omdat uit onderzoek blijkt dat bijna de helft van de besmettingen bij kinderen uit de eigen tuin komt.

Tekst: Jany van Dijk

Onder het vergrootglas. Foto: Romke van Dieren

Te pakken genomen. Foto: Jany van Dijk

ONZICHTBAAR IN DE DUINEN

Met boswachter Gerard Scholten mag ik mee de Amsterdamse Waterleidingduinen in, op zoek naar dieren die zich met behulp van hun camouflagetechnieken hier verbergen. Gerard vertelt veel interessante weetjes, die niet bij iedereen bekend zijn.

Als je aan camouflage denkt in de duinen, komen natuurlijk eerst de damherten aan bod. Met hun schutkleuren verbergen zij zich tussen bomen, struiken en in het gras. Ze zijn 's winters donker gekleurd, waarmee ze zich tussen de kale boomstammen onzichtbaar kunnen maken. In de zomer worden ze weer bruiner met de karakteristieke witte vlekken op hun rug. Als ze dan tussen het gebladerte lopen, vallen ze mooi weg.

Moelijk voor de lens te krijgen. Foto: Cecile Bleijs

Doodstil en geurloos. Foto: Cecile Bleijs

Pasgeboren damhertenkalfjes kunnen al na ruim een dag met moeder op stap. Als de moeder "blaft", weet het kalfje dat er gevaar dreigt en blijft doodstil liggen. Het kalfje is reukloos en heeft een schutkleur die beschermt tegen rovers. Maar de moeder moet haar kalf toch af en toe alleen laten. De slimme vos wacht daar geduldig op en slaat dan toe: hij bijt snel de luchtpijp van het kalfje door, zodat het sterft. Ook de vos heeft schutkleuren. 's Winters is hij donker roodbruin en 's zomers lichtbruin en minder rood.

We rijden dieper de duinen in. Plotse-ling vliegt een havik op die met een

duik tussen de struiken volledig lijkt te verdwijnen. "Waarschijnlijk heeft hij een meerkoet te pakken," zegt Gerard. "Om niet op te vallen, volgt de havik de contouren van het landschap. In de winter gebeurt het wel eens dat deze snelle sterke vogel een meerkoet slaat op het water en naar de kant trekt om hem op te eten. Met zijn sterke klauwen knijpt hij deze meteen dood."

En dan vertelt Gerard over de houtsnip en de roerdomp, twee vogels die je zelden te zien krijgt maar die hier wel voorkomen. De houtsnip is zo goed in het zich verbergen, dat hij pas opvliegt als je hem tientallen centimeters dicht

Opvallend en toch goed verstopt. Foto: Danique Töning

bent benaderd. De roerdomp is een kampioen in het zich verschuilen tussen het riet. Bijna niemand neemt deze vogel waar. Alleen 's winters, als er ijs ligt, dan zie je hem wel eens vissen in een wak.

Tussen het gras verschuilen zich vaak graspiepers. "Die hebben zo'n fantastische schutkleur, die vind je echt niet," zegt Gerard. "Maar mijn collega heeft er eentje kunnen spotten en op de foto gezet!"

Als we terug zijn bij de ingang, treffen we de stagiaire die door Gerard wordt begeleid. Zij heeft vorig jaar op een braam een groene boomkikker ontdekt. "Met wat hulp van de boswachter hoor," zegt ze lachend. "Als je heel goed zoekt vind je in het voorjaar of in de zomer boomkikkers op groene blaadjes. Je ziet hem heel moeilijk, hij heeft bijna dezelfde kleur als de blaadjes."

Tekst: Jany van Dijk

VERSTOPPEN IN DE TUIN

Ik heb een rommelige tuin waar ik alles een beetje zijn gang laat gaan. Op tuinsafari gaan met mijn fotocamera in deze privé 'wildernis' doe ik graag. In de loop van de jaren heb ik heel veel insecten gefotografeerd, waarvan een groot deel nooit op naam is gebracht. Vooral de variëteiten bijen en wespen is ongeloflijk. Maar tot mijn spijt moet ik zeggen dat dit in ruim tien jaar flink is verminderd.

Op een dag zag ik een immense wesp op mijn bloeiende aarereprijs. Meteen dacht ik aan een hoornaar, zo groot was het. Voor een hoornaar heb ik respect en houd ik graag afstand. Later bleek dat ik onnodig bang was voor dit beest. Het bleek namelijk een stadsreus te zijn. Het is een zweefvlieg die graag gebruik maakt van de reputatie van de hoornaar. Dit past goed bij het thema van deze Toorts, camouflage of mimicry of in dit geval een mooi voorbeeld van na-aperij.

De stadsreus wordt groter dan de meeste andere soorten zweefvliegen en kan een lengte van 2,5 centimeter bereiken. Hij leeft zoals alle zweefvliegen van nectar en stuifmeel. Het dier kan niet steken, maar lijkt door grootte en kleuren op de wel van een angel voorziene hoornaar. Belangrijke verschillen zijn de slanke 'wespentaille' die zweefvliegen niet hebben en de schichtige vliegbewegingen. De stadsreus heeft een geel achterlijf met dunne zwarte dwarsstrepen, een bruinoranje glanzend borststuk en een gele kop. Het is vooral deze gele kop die het dier verraad.

De meeste zweefvliegenlarven eten bladluizen, maar de larve van de stadsreus leeft op de bodem van een bewoond wespennest. Hier voedt hij

Grote vriendelijke reus.

Onvolwassen groene wants.

zich voornamelijk met afval, zoals dode wespenlarven en stervende wespen en richt er dus geen schade aan. Hoe de weerloze zweefvlieg in staat is om zonder herkend en gedood te worden het wespennest binnen te dringen om eitjes te leggen is niet bekend. Ook de zich na een paar dagen ontwikkelende larven lopen geen gevaar. Ze overwinteren in het inmiddels door de wespen verlaten nest. De

volgende zomer verpoppen ze tot een nieuwe generatie stadsreuzen.

Een stadsreus heeft een voorkeur voor een stedelijke omgeving, vandaar de naam. Met het warmer worden van het klimaat wordt hij steeds vaker waargenomen in tuinen. Dus let ook maar eens goed op bij een vlinderstruik.

Een andere vorm van camouflage is wegvallen in je omgeving. Ook daar vind je in de meeste tuinen wel voorbeelden van. Zo kwam ik diverse kleine groene beestjes tegen. Bijna allemaal kevers en wantsen. Het meest voorkomend in mijn tuin is de groene stinkwants. Wil je meer weten van dit beestje ga dan eens naar de website www.ivn.nl en zoek op afdeling Voorne Putten Rozenburg naar groene stinkwants. Deze afdeling heeft daar een mooie beschrijving gegeven.

Wil je ook veel insecten in je tuin dan kan ik planten als marjolein, munt en aarereprijs aanraden. Deze planten zijn zeer geliefd bij insecten en daardoor kun je ze rustig bekijken of fotograferen.

Tekst en foto's: Anneke Wegman

Goed zoeken naar groene wants.

(ON)VINDBARE VLINDERS

Sommige vlinders weten zich goed te verstoppen. Andere vlinders laten zich juist op een bepaalde manier zien waardoor roofdieren worden afgeschrikt. De kleur of tekening van hun lijf zorgt ervoor dat ze grotere overlevingskansen hebben.

Schubjes

Vlinders behoren binnen de orde insecten tot de Lepidoptera wat 'schubvleugeligen' betekent. Als je de vleugels door een vergrootglas of een microscoop bekijkt, zie je kleine schubjes. De kleur van de schubben wordt gevormd door twee verschillende elementen: de structuur en het chemische pigment. De structuur zorgt ervoor dat de kleuren van het licht gescheiden worden.

Zo is bijvoorbeeld de kleur van een weerschijnvlinder onder bepaalde hoeken intens blauw, maar onder een andere hoek vooral zwart. De weerschijnvlinder behoort tot de aurelia's, net als de kleine vos en het zandoogje. Het chemisch pigment dat bepaalde golflengtes (en dus licht) absorbeert en andere juist weer terugkaatst zorgt ook voor de kleur. Dagvlinders zijn vaak kleurrijk en nachtvlinders zijn vaak wat saaier van kleur.

Sint-jansvlinder, niet verwarren met sint-jacobsvlinder.

Kleurrijk

Een mooi voorbeeld van een dagvlinder die zich juist laat zien om vogels af te schrikken is de dagpauwoog. Als deze vlinder met zijn vleugels dichtgevouwen op een plant zit en er komt een vogel aan, dan vouwen de vleugels open om de angstaanjagende oogvlekken te laten zien. De vogel schrikt hiervan waardoor de dagpauwoog snel weg kan vliegen. Een andere opvallende vlinder is de sint-jacobsvlinder. Dit exemplaar is zwart met fel rood om duidelijk te maken dat hij giftig is en beter niet opgegeten kan worden.

Gecamoufleerde nachtvlinders

De stof melanine in de schubjes zorgt ervoor dat nachtvlinders verschillende kleuren zwart, bruin of geel krijgen.

Daarnaast zorgt deze stof dat er minder weerkaatsing plaatsvindt. De kleur van een nachtvlinder moet overdag een goede camouflage bieden. Dan zitten ze vaak op boomstammen, op de grond tussen het blad of in de vegetatie. Omdat die ondergronden ook vaak bruinachtig van kleur zijn, zijn nachtvlinders vaak donkerder van kleur en vallen hierdoor minder op. Dikkopjes zijn vaak bruin, waardoor ze bijna niet te zien zijn in het hoge gras.

Overwinteren

De vlinders die in het vroege voorjaar als eerste te zien zijn, hebben als vlinder overwinterd. Dit zijn de kleine vos, de dagpauwoog, de gehakkelde aurelia en de citroenvlinder. Ze zoeken een beschut plekje in een holle boom of schuur waar ze een soort winterslaap houden. De citroenvlinder zoekt geen beschutting. Deze vlinder hangt ergens aan een blad of een takje en overleeft zelfs temperaturen onder nul.

Andere vlinders brengen de winter door als eitje, rups of pop. Zo overwinteren dikkopjes als eitjes in de stengels van grassen. Rupsen van onder andere het oranje zandoogje en het koevinke verstoppen zich ergens tussen de beplanting, onder afgefallen blad of ergens in het gras. Het koolwitje brengt goed verstopt als pop ergens tussen de planten hangend of op de grond liggend de winter door.

Wie weet is jouw tuin een kraamkamer en word je in het voorjaar beloond met vlinders in de tuin!

*Tekst: Femke van den Berg
Foto's: Hans Smits
Bron: De Vlinderstichting*

Afschrikwekkende ogen.

DOEN ROOFVOGELS AAN CAMOUFLAGE?

Dat was de vraag van de Toortsredactie voor het schrijven van dit artikel. Het antwoord is ja. Roofvogels hanteren diverse strategieën waarbij ook camouflage een rol speelt. Binnen dit kader een paar voorbeelden uitgelicht.

Boven- en onderkant

Bij een fiks aantal roofvogels valt op dat ze aan de onderkant lichter gekleurd zijn dan aan de bovenkant. Voordeel daarbij is dat ze voor prooidieren vanaf de grond minder snel zichtbaar zijn tegen de lucht. Alle beetjes helpen.

Zo is er bij de visarend een duidelijk contrast tussen boven- en onderkant. Frappant is, dat zijn prooi omgekeerd van hetzelfde camouflagekunstje gebruik maakt. De meeste vissen zijn aan de bovenkant donkerder gekleurd zodat ze aan het wateroppervlak minder snel opvallen. Zodoende is lang niet iedere aanval van de visarend, die eindigt met een ferme plons, succesvol.

Boevenpak

Ook de havik is met z'n gestreepte 'boevenpak' aan de onderzijde lichter gekleurd dan aan de bovenkant. Maar waar het aankomt op camouflage heeft de havik nog een ander ijzer in het vuur: de hinderlaag.

Rustig afwachten in het skoekeloen¹ is daarbij het devies. Ondertussen spieden twee vlijmscherpe ogen de omgeving af naar een onoplettende prooi. Om dan als een pijl uit de boog op het doel af te schieten. In volle vaart met z'n lange staart als roer. Bliksemsnel manoeuvrerend tussen de stammen in het bos. Evengoed is het ook hier niet bij iedere poging bingo.

Schommelend in het landschap

Een vrouwtje bruine kiekendief heeft het uiterlijk voordeel van een lichte onderkant niet. Als camouflage daarentegen, maakt ze optimaal gebruik van de structuren in het landschap.

Schommelend in de kenmerkende vlucht. Laag en overspringend langs weerszijden van rietkragen en wilgenbosjes. Zo vangt ze bij verrassing altijd wel wat.

Mocht er een voorbeeld zijn van een roofvogel die amper gebruikt maakt van camouflage dan is het de slechtvalk. De straaljager onder de roofvogels. Die gaat bij voorkeur van grote hoogte en met huiveringwekkende snelheid op z'n prooi af. Max Verstappen zou er een minderwaardigheidscomplex van kunnen krijgen. Maar zelfs bij de slechtvalk is niet iedere poging raak.

slechtvalken uitvliegen staan we met onze telescopen klaar onder aan de zendmast in de Waarderpolder. De exacte datum is nog niet bekend maar houd onze aankondigingen in de gaten. Begin september doen we wederom onze roofvogelexcursie door Spaarnwoude. Op de fiets. Wanneer de weersgesteldheid enigszins meezit, belooft dat opnieuw een ware belevens te worden.

Bruine kiekendief.

Gestreept boevenpak van de havik.

Balans in biodiversiteit

Het is eenzaam aan de top van de voedselpiramide. Prooidieren zijn niet weerloos en eveneens toegerust met strategieën waarbij camouflage een rol speelt. Aanwezigheid van predatoren als roofvogels is een indicator dat het goed zit met de biodiversiteit en dat het natuurlijk evenwicht in balans is.

Zelf er op uit

In 2022 gaat IVN-ZK ook weer op pad met de excursie "Slechtvalken uit de kast". Op het moment dat er jonge

Vergeet ondertussen niet om er zelf ook op uit te trekken in de omgeving. Zuid-Kennemerland is adembenemend prachtig!

Tekst: Eric van Bakel

Foto's: Ton Lansdaal

¹ skoekeloen komt uit de Vlaamse streektaal en staat voor weelderige begroeiing. Waar je letterlijk in verdwijnen kan.

GROENENDAAL: ALTIJD WAT TE ONTDEKKEN

In het Groenendaalse bos in Heemstede blijft het vinden van verborgen broedplaatsen een sport. Pimpelmeesjes die in een holte achter een losse bast jongen kregen, prachtig! De kroon spant de buizerd die hoog in een oude populier in het weiland ging nestelen, ik volgde ze van nest bouwen tot en met uitvliegen van drie prachtige jongen.

Met het recept “hond, natuurliefhebber en compact camera” heb je alle ingrediënten voor mooie momenten tijdens de dagelijkse wandeling door Groenendaal. Er valt het jaarrond genoeg te ontdekken en je leert de plekjes kennen waar vaker genesteld wordt of waar leuke paddenstoelen opduiken.

De beuk halverwege de Torenlaan wordt al meer dan tien jaar gesierd met een mooie pruikenzwam, ook nadat de boom tijdens een storm geveld is en de dikke stam bleef liggen. De grote eik bij de rododendronvijver is al jaren gastheer van mooie biefstukzwammen, die waren afgelopen herfst opvallend talrijk.

Ook de winter is verre van saai. Spechten en boomkruipers verraden hun aanwezigheid door luidruchtig hun territorium veilig te stellen en te ruziën met de concurrenten. Het lijkt wel of de boomklevers dan extra mooi kleuren, ze willen vast indruk maken, dus camouflage? Ho maar! Dat doet die andere kruiper, de boomkruiper, beter. Die valt bijna niet op tegen het boom-schors.

Nestelend in een boomholte.

Prachtig rood.

In het voorjaar hakt de bonte specht een nieuw hol in de boom of knapt een oude op. Je hoort hem goed, maar hem vinden is wat moeilijker. Twee jaar geleden zat een bonte specht een meter boven een halsbandparkiet, beiden in een eigen nestholte, een soort flatwoning dus. Zo rond eind maart ben ik benieuwd welke voorjaarsbode zich als eerste meldt, de tijtjaf die zijn eigen naam roept of het zwartkopje met z'n heldere zang. De tijtjaf wint meestal. Ook die hoor je wel maar zie je bijna niet.

De kleine juweeltjes in de plantenwereld moet je niet over het hoofd zien. Zoals het prachtige ‘bekertje’ met zaadjes van de koekoeksbloem, maak dat maar eens na! Heb je de groene wants ernaast gezien? Die valt niet op door zijn schutkleur.

Soms stuit je op iets bijzonders zoals vier vale gieren die majestueus overzeilen, ik ken ze goed uit Frans Baskenland. Verrassend vond ik het vinden van de Siberische grondeekhoorn, een soort Knabbel en Babbel. Het bleek de eerste waarneming in Noord-Holland te zijn. Maar geef mij toch maar onze inheemse rode eekhoorn, een prachtbeestje die je helaas weinig te zien krijgt, niet in de laatste plaats omdat ze mooi wegvallen als ze in het gebladerte zitten. Als je er dan na lang wachten er één voor de lens krijgt die met een noot in de bek naar z'n voorraadkast snelt, is m'n dag goed! Hond ook blij want dan loopt de baas eindelijk verder.

Tekst en foto's: Hans Smits

Niet zo onopvallend.

Beschermd door de schutkleur.

Buizerd op de uitkijk.

WETENSWAARDIGHEDEN

Bij het thema 'camouflage' zijn diverse foto's door IVN-leden ingestuurd. Op de voorpagina van deze Toorts staat een prachtige buizerd welke door Piet Paree is gemaakt. Hans Moolenaar stuurde vele foto's in voorzien van leuke weetjes. Een aantal van deze foto's is op de achterpagina terecht gekomen. De andere foto's plaatsen we op deze pagina. Ziegel Ziegelaar maakt vaak foto's rondom Fort Benoorden Spaarndam. Dit keer van de bastaardzandloopkever.

Hans Moolenaar is een groot liefhebber van orchideeën. Daarom heeft hij twee foto's en hierover zegt Hans volgende hierover:

"De orchideeën horen tot de ophrys soorten. In oud Grieks betekent dat 'wenkbrauw'. Daar heeft de lip wel iets van weg. In Engeland spreekt men van de beeorchis en die bijen voelen zich, naast andere insecten, erg aangetrokken door deze mimicry. Onze bijenorchis, de Ophrys apifera, kun je in juni bewonderen bij het Kennemermeer,"

Snoepende hommelmel. Foto: Hans Moolenaar

Bastaardzandloopkever. Foto: Ziegel Ziegelaar

Ziegel heeft mooie foto's gemaakt van een kleurrijke kever. "Deze prachtige kever is hartstikke hip vanwege de print die hij aangetrokken heeft. Deze komt veel voor op het dak van Fort Benoorden Spaarndam en is slecht te fotograferen omdat hij zo beweeglijk is. Zodra de fotograaf beweegt springt de kever in de lucht en ploft een stukje verder neer. Als het dier eindelijk is vastgelegd komt die prachtige tekening pas naar voren. In het volle licht is de kever vooral donker tot zwart van kleur."

Verscholen ransuil. Foto: Hans Moolenaar

Detail van orchidee. Foto: Hans Moolenaar

Bij deze foto zegt Hans het volgende: "De ransuil zou je ergens in een bos verwachten maar deze zat met een hele familie in een conifeer midden in Bennebroek. Het woord 'rans' komt van een muts met kap en plooiën die in de Middeleeuwen werd gedragen."

Achterpagina

Op de achterpagina zijn verschillende foto's geplaatst die door de fotografen van een begeleidende tekst zijn voorzien.

Er is een foto van een zandhagedis geplaatst. Hans zegt hierover: "De zandhagedis is een vrouwtje en ze is hoogzwanger. Als Ok Oosterbeek mij niet op de goed verscholen dame had gewezen was ik er voorbij gelopen." Ook een zwaan in een winters landschap was door Hans ingestuurd. "De zwaan lag daar onbeweeglijk en als hij/zij niet even bewogen had, had ik het niet gezien."

De redactie kan een grapje wel waarderen en gaat hier graag in mee. Bij welke foto hoort deze tekst? "Het is een zonnige dag in coronatijd en je loopt een bankgebouw binnen."

ONZICHTBARE ZEEDIEREN

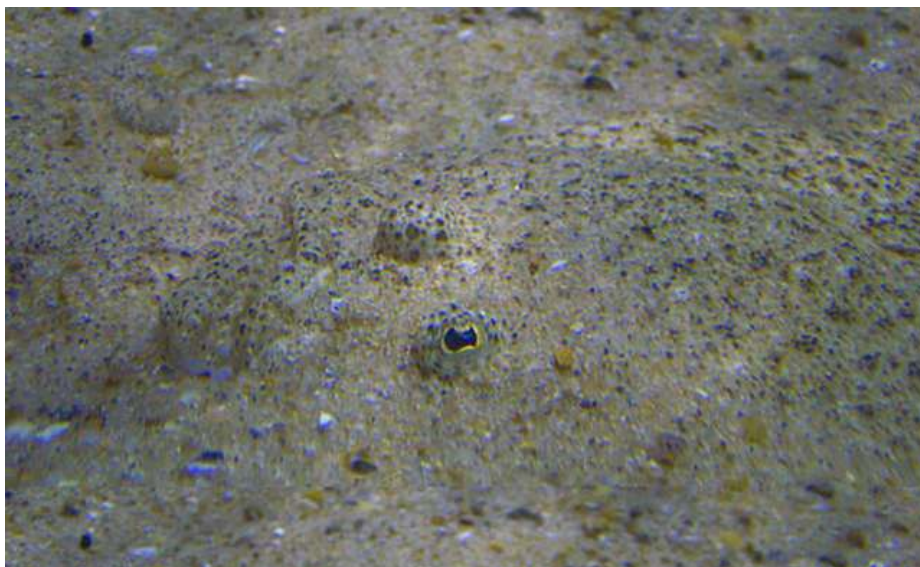
Ook dieren, die in de (Noord)zee leven hebben last van belagers of zijn zelf op jacht naar prooi. Ze hebben diverse manieren ontwikkeld om zichzelf min of meer onzichtbaar te maken. Of om hun prooi te foppen, zodat die geen argwaan heeft over de nabijheid van het roofdier.

De meest bekende trucs hiervoor heeft, denk ik, de inktvis. Om snel aan een belager te ontkomen stoten inktvissen een wolk donkere kleurstof uit, waardoor ze even niet zichtbaar zijn. En in de huid zitten kleurcellen, waarmee inktvissen supersnel de kleur van hun achtergrond kunnen aannemen.

Een mooi voorbeeld is de zeekat. Van dit dier vind je vaak de ovale witte rugschelp op het strand aangespoeld. Dit “zeeschuim” wordt wel in vogelkooitjes gehangen om de vogel een bron van extra kalk te geven. De zeekat gaat ‘s nachts op jacht en als hij een prooi ziet, trekken er golvende kleuren over zijn lichaam. Door deze verwarrende lichtshow gecamoufleerd, kan deze inktvis voorzichtig zijn prooi besluipen.

Er zijn meer zeedieren die hun kleur aanpassen aan de hun omringende omgeving. Op bijgaande foto's kun je zien hoe die camouflage werkt voor zeesterren, krabben en platvissen.

Sommige soorten krabben hebben een heel aparte manier om zich te vermommen. Met hun scharen knippen en scheuren ze stukjes af van wieren, poliepen en sponzen om die

Loerend op een prooi.

vervolgens op hun rugschild en poten te “plakken”. De haakvormige haren op het lichaam houden de stukjes op hun plaats.

Deze tactiek wordt ook door veel zee-egels gebruikt. Hun lichaam is rondom bedekt met stekels en daartussen groeien heel veel lange pootjes. Deze buisvoetjes hebben een sterke zuigkracht en daarmee kan het dier verticaal tegen stenen en wierstengels opkruipen. Maar met deze zuigvoetjes kunnen ze ook stukjes schelp, steentjes en stukken wier boven zich omhoog houden. Hierdoor zijn ze minder zichtbaar voor hun vijanden.

Er is een zeeanemoon, de zeedahlia, die langs de buitenkant van zijn lichaam een soort zuigwratten heeft.

Allerlei langsdrijvende stukjes schelp, wieren en zand blijven hieraan hangen en zo is de anemoon bijna onzichtbaar als de tentakels volledig zijn ingetrokken.

Tot slot een vissoort die een bizarre fysieke aanpassing heeft ontwikkeld om zijn prooi te vangen. Het gaat om de hengelvissen, waar ook de zeedui-vel bij hoort. Die heeft op zijn bovenlip een lange, flexibele stekel met aan het eind een aanhangseltje van vlees, dat ook nog lichtgevend is. Dit ingenieuze “hengeltje” zwaait heen en weer voor de opengesperde bek van de vis. En als er een nieuwsgierige prooi langs zwemt, klapt de bek vol scherpe tanden bliksemsnel dicht. Deze vis komt voor op de bodem van de Noordzee, iets dat niet veel mensen weten.

Kijk goed en vind de krab!

*Tekst: Erna Schreuder
Foto's: Abobe Stock*

Verscholen in het zand.

GROEN om te DOEN

Merel- & bessentelling

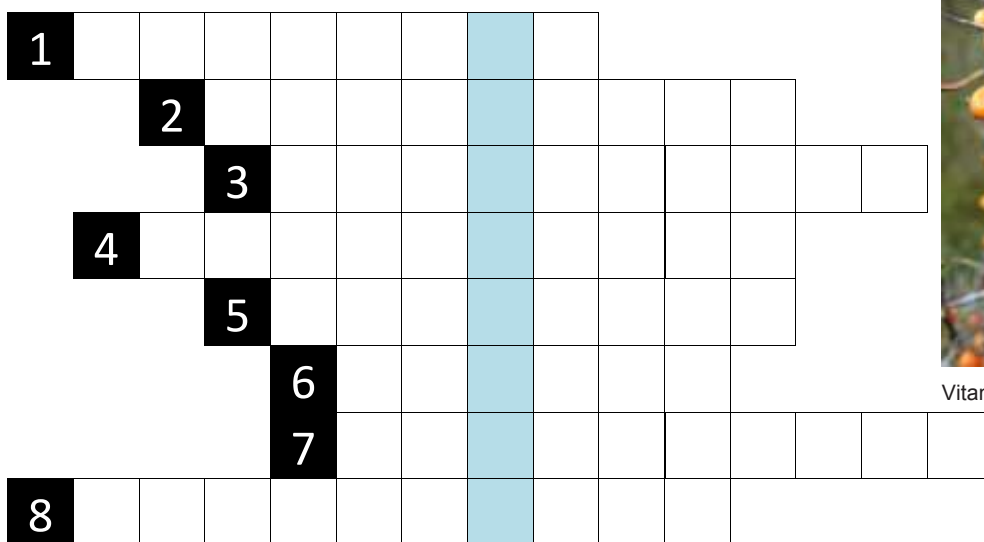
Vanaf 2016 verdween bijna een derde van de merelpopulatie. Daarom is 2022 uitgeroepen tot het jaar van de merel. Tel merels vanuit je tuin, balkon of plantsoen in de buurt en noteer waar ze van eten. Zo draag je bij aan onderzoek naar deze tuinvogel. Vanaf 1 januari kun je wekelijks de merels in je tuin tellen en de voedselbronnen waar ze gebruik van maken noteren. Geef je telling door in het Sovon Invoerportaal: <https://portal.sovon.nl/user/login/>

GROEN om te DOEN

Online cursus biodiversiteit

De Natuuracademie van IVN heeft een nieuwe cursus ontwikkeld over biodiversiteit. Biodiversiteit is de hoeveelheid verschillende vormen van leven die je in een bepaald gebied vindt. Zo'n gebied kan allerlei vormen en maten hebben. Je kunt kijken naar de aarde als geheel, naar een oceaan, naar een bos, in een sloot, in je eigen achtertuin of zelfs bij één plant of onder één steen. In drie modules maak je kennis met biodiversiteit. Zo ontdek je wat het is, waarom het belangrijk is en wat je kunt doen om te helpen.

Zie website <https://www.ivn.nl/afdeling/zuid-kennemerland/activiteiten> voor activiteiten en actuele informatie.

Vitiminebommetje. Foto: Femke van den Berg

PUZZELVRAGEN 115

1. Deze watervogel is kampioen in zich verschuilen in het riet.
2. Welke zeeanemoon heeft een soort zuigwratten?
3. Welke vogel verschuilt zich vooral in het gras?
4. Wat is de Nederlandse naam voor *Anacamptis pyramidalis*?
5. Welk evenement vindt hopelijk plaats op 24 april 2022: Kennemer
6. Deze dieren raken niet besmet met de ziekte van Lyme.
7. Welke roofvogel maakt nauwelijks gebruik van camouflage?
8. Waar leeft de larve van een stadsreus?

Foto's achterpagina

Van links naar rechts, van boven naar beneden:
groot kalkschuim; strandlopertje;
bastaardzandloopkever;
sprinkhanen; damhert; spreeuw;
zwaan; sprinkhaan;
zandslakjes aan struik;
camouflage; hagedis;
gewone glimmerinktzwam

Foto's over het thema 'Camouflage'
zijn gemaakt door:
Peter Blondel, Jany van Dijk, Dick van
Gijlswijk, Hans Moolenaar, Piet Paree
en Ziegel Ziegelaar.